

ТЕМА 10: Відновлення державної незалежності України, її роль у розпаді Союзу Радянських Соціалістичних Республік

Урок № 14-15 Революція на граніті. Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Суверенізація УРСР.

План

1. Україна в 1990 р. : політична конфронтація восени 1990 р.
2. Україна в 1991 р.:
 - А) референдум 17 березня 1991 р.;
 - Б) спроба державного перевороту в СРСР і Україні;
 - В) Акт проголошення незалежності України;
 - Г) Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР

Поняття та терміни

Референдум – спосіб прийняття громадянами держави шляхом голосування законів, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Форма державного устрою – спосіб поділу держави на певні складові частини і розподілу влади між нею і цими частинами.

Федеративна держава – союзна держава, до якої входять державні утворення, що мають юридичну і відповідно політичну самостійність; федеральні органи можуть значно обмежити суверенітет республіки.

Конфедерація – союз суверенних держав, створений для досягнення спільних цілей (переважно політичних чи військових); конфедерація утворює центральні органи, які не мають, як правило, прямої влади над державами, що входять до неї.

СНД – Співдружність Незалежних Держав.

Суверенітет – риса, притаманна державі, яка полягає в незалежності від інших держав та самостійності в урегулюванні внутрішніх проблем. Складниками суверенітету є контроль за територією, незалежність, вільний від зовнішнього втручання політичний, соціальний та економічний устрій тощо.

1. Україна в 1990 р. : політична конфронтація восени 1990 р.

Провал спроб збереження федерації радянських республік	
Дата	Подія
Початок осені 1990 р.	➤ Загострення боротьби у Верховній Раді між прибічниками курсу на підписання нового союзного договору та народно-демократичною опозицією (Народна Рада на чолі з І. Юхновським)
1 жовтня 1990 р.	- Початок політичного страйку в ряді регіонів України(близько 1млн.осіб). Найбільше страйкуючих у Львові, Тернополі, Києві. - Організація у Києві національно-демократичними силами маніфестації, до якої приєдналися й страйкуючі, з вимогами роздержавлення підприємств, надання Декларації про суверенітет статусу конституційного закону тощо
2 жовтня 1990 р.	Початок голодування студентів у Києві (157 осіб). 2 жовтня 1990 р. розпочались студентські протести та голодування в Києві на Жовтневій площі – «революція на граніті». Протести тривали з 2 по 17 жовтня 1990 року. Вимоги: відставка Голови Ради Міністрів В. Масола, перевибори до Верховної Ради на багатопартійній основі, націоналізація майна КПРС і ВЛКСМ на території України, відмова від нового союзного договору, повернення українських солдат в Україну для проходження військової служби та ін. Згодом до студентів приєдналася частина депутатів
11 жовтня 1990 р.	Початок масового студентського страйку в Києві (100 тис. осіб)
17 жовтня 1990 р.	- Постанова Верховної Ради УРСР про проведення референдуму щодо довіри парламенту, заява про можливість підписання нового, союзного договору тільки після побудови правової суверенної Української держави та прийняття нової Конституції України. В. Масол був вимушений піти у відставку, студентський страйк і голодування припинилися.
Кінець жовтня - грудень 1990 р.	Контрнаступ реакційних сил (арешт опозиційного депутата С. Хмари та лідерів студентського голодування. Ініціювання всесоюзного референдуму щодо збереження СРСР, метою якого повинно було стати фактичне збереження унітарної держави та припинення руху республік до Незалежності. Саме питання було сформульоване так, щоб виборці проголосували за збереження СРСР)
17 березня 1990 р.	Проведення референдуму щодо збереження СРСР

2. Україна в 1991 р.:

А) референдум 17 березня 1991 р.

Особливості референдуму в Україні

▪ Перше питання про необхідність збереження СРСР як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, у якій повною мірою гарантуватимуться права і свободи людини будь-якої національності

▪ Внесення до бюлетенів другого питання - про згоду бути в Союзі на засадах Декларації про державний суверенітет України

▪ Внесення до бюлетенів у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях третього питання щодо створення незалежної Української держави, яка самостійно вирішуватиме всі питання внутрішньої та зовнішньої політики

Схвалили 70,5 %
виборців

Схвалили 80,2 %
виборців

Схвалили 88 % виборців

Український народ довів, що не хоче повернення до старої унітарної форми правління, а прагне створення суверенної Української держави

Б) спроба державного перевороту в СРСР і Україні

Державний заколот 19 серпня 1991 р.

Утворення консервативними силами 19 серпня 1991 р. Державного комітету з надзвичайного стану (ДКНС) на чолі з Віце-президентом СРСР Г. Янаєвим. До складу ДКНС увійшли Прем'єр-міністр СРСР В. Павлов, міністр внутрішніх справ СРСР В. Пуго, міністр оборони СРСР Д. Язов та ін.

▪ Заява про хворобу чинного Президента СРСР М. Горбачова, перехід керівництва країною до ДКНС

▪ Призупинення діяльності всіх партій (окрім КПРС), опозиційних громадських організацій і рухів

▪ Уведення на півроку надзвичайного стану в окремих регіонах СРСР

▪ Заборона мітингів, демонстрацій, страйків

▪ Жорсткий контроль за засобами масової інформації, припинення виходу газет, нелояльних до ДКНС

▪ Уведення комендантської години в Москві, стягування в столицю СРСР військ і бронетехніки

- Прибуття до Києва генерала В. Варенникова з ультимативними вимогами керівництву УРСР приєднатися до путчистів

- Підтримка ДКНС керівництвом КПУ, Кримської автономної республіки та представниками владних структур

- Заява (20 серпня 1991 р.) Президії Верховної Ради УРСР, що постанови ДКНС не мають юридичної сили в Україні, доки не затверджені Верховною Радою республіки

- Рішучий виступ проти заколоту ДКНС українських демократичних сил (Народний Рух, Народна Рада, СДПУ, представники інших партій та громадських організацій)

- Вичікувальна, обережна позиція Президії Верховної Ради УРСР на чолі з її Головою Л. Кравчуком

- Захист народом демократичних завоювань у «Білого дома» (будинку російського парламенту) в Москві, очолюваний Президентом Російської Федерації Б. Єльциним, 22 серпня 1991 р. - поразка путчу

- Масові мітинги-протести у Львові, Києві, Харкові, Донецьку та інших містах

Висновки. Серпневі події продемонстрували високий рівень свідомості народу й перемогу демократичного курсу та створили сприятливі умови для виходу України з СРСР: консервативні сили були розгублені, союзні структури влади паралізовані, натомість опозиційні сили зміцніли й відчували за собою підтримку народу

Розпад СРСР	
Дата	Подія
7 грудня 1991р.	Зустріч лідерів: Голова ВР Республіки Білорусь (С. Шушкевич), Президент Росії (Б. Єльцин), Президент України (Л. Кравчук) на урядовій дачі в Біловезькій пущі (територія Білорусії)
8 грудня 1991 р.	Офіційна констатація розпаду СРСР, підписання угоди про утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД)
20 грудня 1991 р.	Спеціальна заява Верховної Ради з уточненням, що СНД є об'єднанням незалежних держав і ні в якому разі не може передбачати будь-яких наддержавних владних структур, Україна розбудовуватиме власні економічну, банківську, митну системи і впровадження в обіг власну валюту, Україна залишає за собою право припинити свою участь в угоді або в її окремих статтях
21 грудня 1991 р.	Підписання в Алма-Аті Декларації про утворення СНД між керівниками 11 незалежних держав колишніх республік СРСР: Росії, України, Білорусії, Азербайджану, Вірменії, Молдови,

Казахстану, Киргизії, Туркменії, Узбекистану, Таджикистану.(Відсутні – представники Грузії, Литви, Латвії та Естонії). Було підписано протокол, за яким держави на рівноправних засадах проголосили себе засновниками СНД. 25 грудня 1991 року М.Горбачов заявив про свою відставку з поста Президента СРСР.

Висновок. Ера всевладдя тоталітарної імперії закінчилася. Починалася ера перебудови на демократичних засадах внутрішнього життя країн та пошук нових взаємовигідних форм співпраці між державами колишнього СРСР.

1. Події, що привели до розпаду СРСР, вважають національно - демократичними революціями. Революційні події в Україні відбувалися мирно.

2. Перший етап революції в Україні завершився подіями серпня – грудня 1991 року і проголошенням її незалежності.

Розпад СРСР – закономірне явище. Тоталітарна держава не могла існувати за умов демократизації суспільства.

Основні засади угоди про створення СНД

▪ Повага територіальної цілісності держав, недоторканість їхніх кордонів

▪ Забезпечення громадянам рівних прав і свобод

▪ Відкритість організації для вступу інших держав

▪ Розташування координаційних органів СНД у Мінську

▪ Співробітництво з питань формування єдиного економічного простору, митної політики, екологічної безпеки, розвитку транспортно-комунікаційної сфери, боротьби з організованою злочинністю, зовнішньої політики тощо

▪ Право кожної держави на власні Збройні Сили на базі Збройних Сил колишнього СРСР, які були розташовані на її території

Питання на систематизацію та узагальнення

1. Назвіть, як називалася парламентська більшість і парламентська опозиція після виборів у березні 1990 року до ВР УРСР
1. Коли відбулося обрання Л.Кравчука Президентом України.
2. Державним гімном України затверджено музику _____ (вказіть автора до пісні П.Чубинського «_____» (вказіть назву)
3. Верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах – це?
4. Яким органом і коли прийнята Декларація про державний суверенітет України?
5. Назвіть основні засади Декларації про державний суверенітет.
6. Спосіб прийняття громадянами держави шляхом голосування законів, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення – це?
7. Якими силами було організовано та здійснено державний заколот 19 серпня 1991 р.?
8. Коли, де і ким було підписано угоду про утворення СНД ?
9. СНД – це?
10. Вкажіть які незалежні держави колишніх республік СРСР: підписали в Алма-Аті Декларацію про утворення СНД . Вкажіть 4 відсутні держави колишніх республік СРСР